

5. Česká politologie a *Science Communication*: výzvy a rizika

Ladislav Cabada⁴⁴

Abstract

The aim of the contribution is to discuss the specific position of political science within the science communication approach and strategies. The political science seems to be overrepresented in the Czech public discourse and media, but the majority of such „political science“ presentations does not represent the research results, but the comments and analysis not directly related to the political science. On the examples we stress the necessity to sensitively differentiate between the science about the politics and power at one side, and the political comentatorship on the other. Furthermore we present the most important techniques and methods in science communication related to the political science and political research, mainly in the Czech milieu.

5.1 Úvodem

Je-li nějaká vědecká disciplína v českém veřejně-mediálním prostředí velmi výrazně prezentována, pak je to bezesporu politologie. Četnost, s jakou se na televizních obrazovkách, v rozhlasovém vysílání i v tištěné žurnalistice setkáváme s vystoupeními osob, jež jsou těmito médii

⁴⁴ Doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D., předseda České společnosti pro politické vědy (od roku 2006), Katedra politologie a humanitních studií Metropolitní univerzity Praha a Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Západočeské univerzity v Plzni; email: cabada@mup.cz a cabada@kap.zcu.cz.

prezentovány jako politologové a/nebo se samy jako politologové prezentují, nelze poměřit s žádným jiným vědeckým oborem. Zdálo by se tedy, že politologie, která byla až do demokratických změn po Listopadu 1989 v československém/českém prostředí ignorována a zakázána coby „buržoazní pavěda“ (a namísto ní byla veřejnosti servírována náhražka v podobě tzv. vědeckého komunismu, který měl za úkol vychvalovat vládnoucí reálně-socialistický režim a naopak hanět vše „kapitalistické“), v posledních dvou dekáдах bez překážek oslovila široké spektrum posluchačů a všeobecně dostala téměř neomezený prostor pro vlastní prezentaci. Anebo, formulováno s ohledem na tematický záměr předkládané publikace a kapitoly, je právě politologie vědeckým oborem, který v českém prostředí hojně provozuje techniku *science communication*, úspěšně ze sebe a výsledků vlastního zkoumání učinil součást každodenního života společnosti, bez problémů překlenuje propast mezi vědou a společností a činí z vědy srozumitelnou a zajímavou záležitost pro mladou generaci a širší veřejnost (Waisová 2010).

Předešleme, že naší hypotézou je, že takové závěry nejsou v souladu s realitou. Důvody, proč politologie a její poznatky dle našeho soudu nejsou v českém prostředí náležitě a uspokojivě prezentovány směrem k veřejnosti, resp. proč techniku *science communication* ve vazbě na politologii nepovažujeme za dobře naplněnou, se pokusíme představit na pozadí diskuse o předmětu a charakteru politické vědy jako v mnoha ohledech specifické vědní disciplíny, jejíž předmět výzkumu je s předmětem zájmu jiných vědních oborů v mnoha směrech nesrovnatelný. Neopomineme ani otázku, nakolik jsou v rámci veřejné prezentace politologie skutečně vědecky komunikovány výzkumné výsledky, resp. co jiného je případně

směrem k veřejnosti či médiím komunikováno, nejde-li o výzkumné výsledky.

Vzhledem k tomu, že politologie je vědou specifickou, která se navíc v českém prostředí mohla etablovat teprve v souvislosti s nástupem demokratické formy vládnutí po roce 1989, nutně se v první části textu musíme soustředit na otázky, co je to politologie, resp. kdo je politolog. Následně se budeme zabývat interaktivním procesem komunikace v rámci čtyřúhelníku veřejnost – vědci (v našem případě politologové) – média – politici; tito čtyři aktéři bývají standardně označováni jako klíčoví v procesu tvorby vztahu mezi vědou a společností (Cabada 2010). V rámci tohoto interaktivního procesu se pak dominantně soustředíme na otázku výzev a rizik, jež z (ne)správně aplikovaného přístupu k technice *science communication* mohou vyplývat pro politologii jako vědní disciplínu, a rovněž na to, jakým způsobem by bylo možné z politologického prostředí, případně ze strany jiných aktérů ovlivňujících procesy vážící se na veřejnou prezentaci a komunikaci politologických výzkumů a politologie jako oboru, nastavit či upravit pravidla a toky komunikace s ohledem na kvalitu a uspokojivost *science communication* sdílené klíčovými aktéry procesu.

S ohledem na specifčnost problému předesíláme, že vedle využití tradičních odborných zdrojů se zejména ve druhé části textu opřeme dominantně o normativně-subjektivní přístupy vycházející z naší odborné praxe a zkušenosti. K takovému přístupu je třeba představit výzkumníkovo, resp. hodnotitelovo profesní kurikulum. Autor tohoto příspěvku je představitelem první generace studentů politologie po roce 1989 v České republice; bakalářské studium absolvoval v letech 1991-1994, navazující magisterské v letech 1994-1996; doktorské studium pak v letech 1996-1999 (všechny

stupně studia na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy), přičemž rok tohoto studia strávil na zahraniční univerzitě. Během studií v letech 1994-1998 pracoval v médiích – nejdříve jako redaktor v české sekci rozhlasu BBC, později jako editor nočně-ranního zpravodajství v České nezávislé televizní společnosti (tzv. „stará“ TV Nova). Od roku 1997 až do současnosti přednáší politologické předměty na různých českých vysokých školách; pravidelně přednáší na německých a slovinských vysokoškolských pracovištích. V roce 2004 habilitoval v oboru Politologie na Fakultě sociálních věd Masarykovy univerzity. Mezi lety 2000-2009 pracoval v řídicích funkcích na katedrální (vedoucí katedry sociologie a politologie, resp. politologie a mezinárodních vztahů) a rovněž fakultní (proděkan a děkan) úrovni. V letech 2008-2010 byl členem Oborové komise pro humanitní a společenské vědy Rady vlády pro výzkum, vývoj a inovace. Jako student, vysokoškolský pedagog, výzkumník i manažer mohl tedy sledovat procesy etablování politické vědy v České republice v rovině institucionální, personální i obsahové (a částečně mohl pozorovat vztahy mezi médii, politikou a politologií rovněž jako novinář). Přirozeně se pak na těchto procesech mnohdy rovněž aktivně podílel, proto jsme výše naznačili normativně-subjektivní přístup k některým analyzovaným otázkám, jenž vychází hlavně z metody zúčastněného pozorování.

5.2 Co je politologie?

Politická věda, resp. politologie je sociálně-vědním oborem, který vyrostl z pandánu několika odlišných tradic vývoje a budování vědních oborů. Zpravidla v rámci politologie vycházíme z toho, že disciplína se zrodila na základech obecné sociální vědy (sociologie), jak ji generoval pozitivismus se svým deklarovaným „vědeckým uchopením

společnosti“, současně však do sebe byla schopna integrovat poznatky z filosofie a etiky, historie, práva a státovědy, a rovněž částí dalších sociálních věd, zejména ekonomie, geografie a antropologie. Podobně jako jiné sociální vědy, ani politologie přitom nemůže zcela rezignovat ani na (v dnešní perspektivě již spíše základní) orientaci v přírodních vědách, např. matematice.

Již tyto údaje ukazují, že klíčovou otázkou, již je nutné si klást při kategorizaci politologie v rámci systému věd, je předmět jejího studia či výzkumu, resp. hranice, v jejichž rámci je tato vědní disciplína schopna působit autonomně. Kritické hlasy z prostředí jiných vědních disciplín totiž v minulosti – a mnohdy i dnes – poukazovaly na skutečnost, že dílčí segmenty zahrnované pod obecný termín politická věda mohou být úspěšně zkoumány „tradičnějšími“ vědními obory. Již na sklonku 50. let 20. století na takovou kritiku reagoval francouzský politický sociolog (či politolog) Maurice Duverger, který nabídl tři odlišné koncepce politologie vycházející z rozdílného pojmání charakteru politické vědy a předmětu jejího zájmu. Podle tohoto pohledu věda o politice může být:

1. Průsečík (společenských) věd: tento přístup vychází z přesvědčení, že politika jako jeden z hlavních předmětů zájmu politické vědy úzce souvisí se všemi oblastmi lidského života a proto do nich také zasahuje politologické bádání. V extrémní podobě je toto pojetí charakterizováno přesvědčením, že všechny vztahy jsou vztahy mocenskými (tedy politickými), a že např. nejmenší politickou jednotkou je rodina. Jak ovšem uvádí B. Říchová: „Toto pojetí neumožňuje hovořit o politologii jako o specifické společenskovědní disciplíně“ (Říchová 2000, 16).

2. Reziduální věda: tento přístup je založen na přesvědčení, že politická věda je nejmladší společenskovědní disciplínou, která by se měla zabývat pouze tím, co na ni „zbylo“, tj. věcmi a problémy, „které stojí mimo zájem jiných společenských věd“. K těmto „zbytkům“ patří např. struktura a fungování politických stran, volební systémy, nátlakové skupiny, tedy souhrnně ty prvky společenského života, které jsou úzce spojeny s modernizací společnosti a jejím vývojem od konce 19. století a které mohly jen stěží nalézt místo ve „starších“ společenských vědách“ (Říchová 2000, 16).
3. Syntetická (společenská) věda: toto pojetí je z hlediska předmětu zkoumání nejobsažnějším pojetím politické vědy. „Politologie je podle něho *vědou syntetickou*, tedy jakousi nadstavbou ostatních společenských věd. Jako taková má především shrnovat a zevšeobecňovat poznatky jiných společenských věd týkající se studia moci a státu“ (Říchová 2000: 17).

Je třeba připomenout, že žádný ze tří zmíněných pohledů na politickou vědu a její postavení v systému společenských věd nelze chápat jako převažující, podobně jako žádný z nich nelze chápat jako překonaný. Záleží vždy především na konkrétním postoji jednotlivce, případně „vědecké školy“; lze tedy říci, že každý badatel v oblasti politické vědy je nucen si sám vymezit pole své působnosti, tj. která témata bude považovat za politologická a která „přenechá“ jiným společenskovědním disciplínám. Podobně toto tvrzení samozřejmě platí také pro příbuzné vědní disciplíny a jejich pohled na politickou vědu a předmět jejího zkoumání (Cabada 2002: 31). Na druhé straně nesmíme ignorovat ani opačné

přístupy, tj. že spektrum témat a otázek, jimiž se může politologie jako disciplína zabývat, může být limitováno politickým či institucionálním rozhodnutím, např. v rámci konkurence sociálně-vědních pracovišť v jedné instituci.

Pro naše další uvažování je však podstatné především to, že politologie může být jako věda nahlížena z vnějšího i vnitřního prostředí velmi odlišnými způsoby. To dle našeho soudu hraje velmi důležitou úlohu v procesu prezentace disciplíny do jejího okolí, tj. rovněž v procesu, jenž může být označen souhrnným termínem *science communication* či jeho ekvivalentem, jenž se nám z řady důvodů zdá pro následnou analýzu přesnějším, tedy termínem porozumění veřejnosti vědě (*public understanding of science*).

Z vědeckého prostředí bývá politologie kritizována či napadána zejména s ohledem na absenci vlastních, specificky politologických metod a metodologie (Říchová 2000: 15). Taková kritika je oprávněná, politologie je skutečně oborem, jenž si metodologický aparát „vypůjčuje“ od jiných vědních disciplín, přičemž je zcela běžné, že konkrétní politolog ovládá jen malou část z pandánu metod, jež jsou pozorovatelné v rámci oboru jako celku. Domníváme se nicméně, že takové pozorování a hodnocení platí pro velkou část soudobých vědních disciplín a podoborů – s výraznou specializací výzkumníků a etablováním řady nových integrovaných či naopak separovaných (pod)oborů nutně dochází k tomu, že více vědních oborů využívá podobný metodologický aparát, resp. se – dominantně v sociálních vědách – stále častěji setkáváme s využíváním tzv. smíšených metodologických přístupů, jež kombinují několik metodologických postupů.

Daleko větší význam přikládáme kritice poukazující na údajnou či možnou „nevědeckost“ politologie ve smyslu její poplatnosti politice, tj. předmětu vlastního zkoumání.

Významní soudobí němečtí politologové D. Berg-Schlosser a T. Stammen (2000: 14-17) v této souvislosti poukazují na skutečnost, že politologie se historicky i v soudobém světě velmi často stává vědou přitakávací (afirmativní), a v souvislosti s tímto jevem se pak stává „dobrovolným nástrojem moci pro politické účely ležící mimo ni“. Oba autoři nicméně dokládají, že politologie se v historii většinou profilovala právě opačně, tj. jako kritický postoj ke společenské realitě (Berg-Schlosser – Stammen 2000: 14-17; Cabada 2002: 21).

Pokud jsme výše naznačili, že politologie jako produkt moderní sekularizované společnosti západního typu se společně s dalšími sociálními vědami zrodila z pozitivismu, pak musíme zdůraznit zejména důraz tohoto filosofického směru na schopnost poznání prostřednictvím pozorování, tedy odklon od normativnosti a spekulativnosti směrem k empiricko-analytickému poznání. Základy politologie se zrodily z veřejné – a politické – objednávky po vyzkoumání povahy politických institucí a možností, jak jejich chod vylepšit (Cabada 2002: 23). „Správní a vládní orgány a jejich představitelé pocítovali stále výraznější potřebu využívat odborných poznatků, které by pomohly zlepšit řízení dynamicky se rozvíjející demokratické společnosti (...). Tyto požadavky ve svém důsledku vedly k rozvoji empirických výzkumů a využití jejich výsledků v politické praxi“ (Říchová 2000: 15).

Příklon k pozorování a obecně empiricko-analytické metateorii a přístupům zdůrazňujeme i proto, že v níže prezentované analýze budeme klást důraz na odlišení mezi *science communication* jako prezentací vědeckých poznatků a *politickým komentářem* coby prezentací vlastních, výrazně subjektivně zabarvených postojů. Samozřejmě nemůžeme z politické vědy vyloučit normativitu, nicméně budeme v naší

analýze důsledně odlišovat normativní vědecké postupy a subjektivně formulované komentáře určitých politických událostí či dějů.

5.3 Kde leží hranice mezi vnitřním světem politologie a vnějším prostředím?

Odpověď na otázku, kdo je představitelem konkrétního vědeckého oboru, bývá v současném hierarchizovaném (nejen akademickém) světě, v němž je výkon výzkumné činnosti vázán na absolutorium konkrétního vysokoškolského oboru a případné jednorázové či cyklické atestování a členství v profesní komoře, zpravidla relativně jednoduchá. Tak je např. lékařem pouze ten, kdo vystudoval lékařství a je členem lékařské komory, právníkem pouze ten, kdo vystudoval právo, advokátem pouze ten absolvent práva, jenž úspěšně složil advokátskou zkoušku atd. Přirozeně se může stát, že absolvent fyziky badatelsky působí v matematice či biolog v chemii, tj. že dochází k dílčím odklonům od specializačního vzdělání směrem k příbuzným oborům.

Na druhé straně existují zejména ve skupině tzv. humanitních a sociálních věd obory, kde mohou existovat poměrně nejasná kritéria pro označení konkrétní osoby jako příslušníka komunity vědců v konkrétním oboru. Nejen v českém prostředí bychom našli absolventy velmi různých oborů, kteří se v rámci interdisciplinaritativy či dokonce plným odklonem od původního oboru věnují např. filosofii (v českém prostředí mj. i s ohledem na skutečnost, že před rokem 1989 byli potenciální studenti filosofie velmi důkladně kádrováni a „osoby s nepřátelským postojem k socialistickému zřízení“ tak zpravidla nebyly ke studiu připuštěny; tito lidé pak velmi často studovali přírodní vědy, např. matematiku, kybernetiku, kvantovou mechaniku apod.).

U politologie, tedy oboru, jenž do roku 1989 nebyl v českém akademickém prostředí vyučován, nabízen a fakticky ani akceptován, bylo, a mnohdy ještě může být, zmatení související s hledáním hranice mezi vnitřním světem (politologové) a světem vnějším (veřejnost, jiné vědní obory atd.) velmi výrazné a významné – a to zejména s ohledem na skutečnost, že ve vnějším světě existují dvě specifické struktury, které by zcela jasně měly stát mimo vnitřní svět politologie, ale ne vždy tomu tak je.

5.3.1 Vztah politologie a politiky

První strukturou, vůči níž politologie složitě hledá pevnou hranici, je politika, resp. skupina politických aktérů, institucí apod. Tento svět je výzkumným polem politologa, a pokud dojde k zásadnímu narušení hranice mezi „politikou“ a „politologem“, pak vznikají závažné pochyby o vědeckosti prezentovaných výstupů „politologovy“ činnosti, resp. oprávněné obavy z toho, že bude účelově afirmativní vůči některým politickým aktérům (s nimiž souhlasí, kteří mu jsou ideologicky blízcí nebo je dokonce s nimi svázán členstvím či jinou podobnou vazbou), a naopak bude účelově kritizovat jiné politické aktéry, k nimž podobné vazby nemá. V českém prostředí opakovaně docházelo k tomu, že politologové komentující dílčí politické procesy či události byli následně detekováni jako aktivní členové některých politických stran.

Do jisté míry zásadním a současně ilustrativním se v tomto směru stal v českém prostředí případ PhDr. Jana Kubáčka. Tento absolvent magisterského studia Politologie, jenž se (i navzdory absentujícímu absolutoriu doktorského studia) stal přednášejícím v specializačních politologických předmětech na několika vysokoškolských pracovištích, se v letech 2008-2010 stal jednou z tváří „mediální politologie“

v České republice. Soustředil se zejména na praktické aplikace v oblasti veřejné komunikace, a to zejména z pozice ředitele Institutu komunikace s veřejností,⁴⁵ jenž se zaměřuje zejména na pořádání komunikačních tréninků a tematických školení, a dokázal si zajistit klienty zejména v oblasti politiky a státní správy (v sekci reference elektronických stránek Institutu nacházíme jako bývalé či současné klienty např. některá ministerstva, městské úřady, apod.). Takovou aktivitu zaměřenou na politický management a politickou komunikaci není třeba nijak kritizovat, ale v zásadě nemá odbornou politologickou povahu (jedná se o aplikaci směrem k politickým aktérům, aby účinněji komunikovali s veřejností, tj. byli veřejností chápáni pozitivně).

V české politologické komunitě byl nicméně J. Kubáček fenoménem spíše neznámým, nepublikoval v odborných časopisech (z jeho životopisu vyplývá, že publikuje v denících a popularizačních časopisech), je (spolu)autorem několika kompendií a učebnic, určených zpravidla středoškolským zájemcům o následné vysokoškolské studium politologie, nikoli však odborné monografie atd. Zjevně tedy dokázal směrem k médiím (ale rovněž k vysokoškolským institucím) obrátit se sehrávat úlohu odborníka, jenž je schopen kvalifikovaně analyzovat politické procesy (ponechme nyní stranou, nakolik v této veřejné prezentaci J. Kubáčka sehrála důležitou úlohu právě média – ke vztahu médií a politologie, resp. politologů viz níže).

O to větším překvapením bylo, když v listopadu 2010 oznámil „přechod z pozice nezávislého politologa a analytika do administrativy“ a stal se vedoucím poradců předsedy

⁴⁵ Všechny informace o Institutu komunikace s veřejností jsou čerpány z internetové stránky IKSV. Online: www.iksv.cz, ověřeno k 12. 8. 2011.

politické strany Věci veřejné pro protikorupční strategii a zákon o veřejných zakázkách. Takový krok přirozeně spustil debatu o tom, nakolik byly Kubáčkovy komentáře v předchozím období ovlivněny jeho afiliací k politické straně Věci veřejné, resp. negativním postojem k jiným politickým subjektům.

Nastíněný případ jasně dokumentuje, že vazba politologů na politickou praxi je velmi citlivým tématem, a to zejména v situacích, kdy konkrétní „politolog“ ve vlastní odborné komunitě je spíše neznámým, resp. nevyvíjí soustavnou badatelskou činnost v oboru, jež by mohla být v rámci komunity reflektována. Na druhé straně lze bezesporu konstatovat, že J. Kubáčkovi se podařilo dlouhodobě prezentovat sebe sama jako kvalifikovaného politologa, byť se výzkumem prakticky vůbec nezabýval a soustředil se na politické komentátorství či analýzu. Navíc veřejnost mohla vnímat právě J. Kubáčka jako významného propagátora politologie, a to v pozitivním i negativním významu.

5.3.2 Vztah politologie a médií

Druhou skupinou či druhým světem, vůči němuž politologie komplikovaně hledá své hranice, jsou právě média. Vztah mezi médii a politikou, resp. médii a politologií, byl záhy po Listopadu 1989 deformován neujasněnými hranicemi mezi těmito třemi sférami. Velmi nedobrou tradicí – jež má nicméně svůj předobraz již v období před druhou světovou válkou – se stalo, že sami politici jsou mnohdy ze strany médií chápáni jako politologové či přinejmenším političtí komentátoři. Kritická, vědecká reflexe politických aktérů se tak v médiích stala velmi nedostatkovou činností. To byl a je i v současnosti případ časovým rozsahem velkoformátových debatních politických pořadů, jež některé televize prezentují

v čase nedělního oběda a kde v rámci diskuse řízené moderátorem vystupují politici. S výjimkou některých dokumentárních pořadů zaměřených na analýzu politických procesů a pořadů na zpravodajských kanálech, jež mají charakter tzv. komentovaného zpravodajství (např. Hyde park či volební studia na programu ČT24, resp. rozhlasové státnice Český rozhlas 6), tak politologie – navzdory všeobecně sdílené představě, jak moc prostoru se jí v médiích dostává – nemá žádný specifický status či *pouvoir* k vlastní sebe prezentaci.

Prostor pro politology i „politology“ je tak médii nabízen zejména ve zpravodajských pořadech. Zde jim je zpravidla vyhrazena role komentátorů určitých politických dějů či aktivit, přičemž tyto komentáře mají zpravidla stopáž v řádu několika vteřin. Výjimkou není praxe, kdy novinář při objednávkě politologova mediálního vystoupení/komentáře zjišťuje, jak bude znít jeho odpověď, případně rovnou sděluje, co přibližně by rád slyšel – tj. činí fakticky závaznou objednávku na obsah sdělení. Tato praxe může být doplněna tím, že se stejnou otázkou je osloveno několik politologů, přičemž odvytlán je ten komentář, který nejvíce vyhovuje novináři a jeho reportáži. Novinář se tak fakticky sám ocitá v roli politologa, či spíše politického komentátora – přirozeně pak jen stěží může chápat, kdo je a kdo není politologem.

Namísto prostoru pro *science communication* tak média v tomto případě nabízejí politologii jen její vlastní banalizaci, resp. prostor pro vlastní diskreditaci. Jedná se přitom o uzavřený kruh – mediální banalizace politologie vede k tomu, že velká část odborné politologické komunity se od médií a mediální prezentace zcela vědomě a záměrně distancuje. Tím se ještě více uvolňuje mediální prostor pro politické komentátory bez výraznějšího ukotvení v politické vědě, resp. bez vlastní výzkumné politologické činnosti. Tito

„všestranní“ političtí komentátoři přitom většinou médií jako spolupracovníci velmi vyhovují, protože jsou ochotni vyjádřit se téměř k jakékoli otázce, neodmítnou komentovat jakoukoli politickou událost, resp. nesdělí novináři (jehož předtím odmítlo několik politologů, kteří se odmítají podílet na procesu mediální banalizace politické vědy a on je rád, že „sehnal nějakého politologa“), že danou věcí se nezabývají.

Do vztahu mezi médií a politologií – podobně jako do vztahu mezi médií a vědou obecněji, a stejně tak i do vztahu mezi médií a politikou – velmi výrazně zasahují rovněž další fenomény spojené s banalizací – bulvarizace a tzv. *politainment*. Hranice mezi *politainmentem* a bulvárem může být samozřejmě rozostřená, nicméně obecně konstatujeme, že v rámci *politainmentu* hraje ještě informace jakousi roli (je zabalena do „zábavného“ balení, ale nikoli záměrně deformována), zatímco v bulvárním prostředí již nelze hovořit o informaci, ale pouze o „šokování“, klidně i s využitím deformace či desinterpretace informace či dokonce lži.

Politainment, založený na tendenci médií podávat politickou problematiku zábavnou formou, můžeme chápat jako určitý trend s ohledem na proměnu celkového vztahu mezi veřejností, médií a informací (včetně politické sféry). Tento trend má ostatně poměrně významnou souvislost s praktikami *science communication*, tj. snahou představit „komplikované“ záležitosti širší veřejnosti (ponechme nyní stranou, zda se nejedná spíše o ústupek směrem k zahálčivosti „veřejnosti“ či dokonce regres na cestě k pokleslejší formě informace, již je bulvár – tyto otázky nemá naše kapitola v úmyslu řešit). Pro politologa je účast v mediálním *politainmentu* diskutabilní, nicméně přijatelnou formou sebe prezentace; stěží nicméně může očekávat, že dostane prostor k prezentaci vlastních výzkumů prostřednictvím techniky *science communication*.

Politainment tak funguje spíše jako past – zdánlivě je politologovi nabízen prostor pro prezentaci jeho oboru a výsledků vlastních bádání, ale požadavek „zábavnosti“ prezentace politiky, jenž média vložila sama na sebe, je z jejich strany přirozeně vztažen i na politologa. Politolog sám se tak stává součástí politainmentu, kde není cílem „pouze“ informovat, ale rovněž či zejména bavit. Sám se pak stává součástí zábavního průmyslu, kvazicelebritou, která prodává spíše sama sebe než svá sdělení.

S ohledem na výše uvedený a analyzovaný konkrétní případ dodejme, že J. Kubáček pak nejen poskytoval médiím politické komentáře, ale např. současně byl součástí reklamních a propagačních kampaní např. na automobily.⁴⁶ Je přitom jisté a zcela nezpochybnitelné, že hodnocení jízdních vlastností automobilů nemá s politologií pranic společného. Zmíněný politický komentátor se tak dostal na samou hranu mezi politainmentem či marketingem (bez přídavku politický) a bulvárem.

Na bulvarizaci politiky částí médií by se nicméně politologie podílet neměla – a činí-li tak (někteří politologové se podílejí i na „zpravodajství“ v rámci bulvárních médií), pak je to dle našeho soudu jednoznačně zcela v rozporu s vědeckou ambicí i ambicí jakkoli pozitivně propagovat vlastní vědeckou disciplínu a její odborné výstupy a poznatky. Uvedeme-li konkrétní příklad, pak je zcela mimo vědeckou sféru, pokud „politolog“ pro (bulvární) média reaguje na situaci, kdy byl např. na soukromém pozemku vyfotografován neoděný politik. Vzhledem k vysoké tendenci bulváru k deformaci informací či záměrné lži je spolupráce některých „politologů“ s bulvárem

⁴⁶ Online: <http://www.zavolantem.cz/clanky/politolog-jan-kubacek-ohodnotil-skodu-superb,ověřeno> k14. 8. 2011.

velmi negativním sdělením směrem k veřejnosti a jejím součástí pochybujícím o „vědeckosti“ politologie.

Shrňme tedy, že vztah mezi médii a politikou je dle našeho soudu deformován zejména tím, že mediální prezentace politologie – a zpravidla spíše politiků – s výjimkou obsáhlejších zpravodajských pořadů a dokumentárních filmů zaměřených na analýzu politických procesů má charakter politických komentářů. Tyto komentáře nevycházejí primárně z vědeckých poznatků učiněných konkrétním komentujícím politologem či v rámci oboru, ale jsou založeny na subjektivním hodnocení daného komentátora, který – v lepším případě – je politologem či alespoň absolventem politologického studia, v horším případě se za politologa sám označí a médiím taková sebeprezentace dostává jako razítko oborové příslušnosti a kvality. Významnou roli v tomto procesu tedy sehrává konkrétní médium a jeho (ne)náročnost; pokud se médium soustředí na bulvarizaci či politainment, pak takovému požadavku uzpůsobuje i nároky vázané k politikům, resp. politickým komentátorům.

Tímto konstatováním nicméně nelze vyvinut ani druhou stranu vazby média – politologie, tj. politiky. Je zjevné, že s výjimkou zmíněných dokumentárních pořadů a komentovaného zpravodajství je fakticky jisté, že politik dotazovaný médii v rámci klasického zpravodajství nedostane žádný prostor k prezentaci vlastních výzkumných poznatků, tedy aktivitám ztotožnitelným s technikou *science communication*, ale že je dotazován jako politický komentátor. Je tedy věcí jeho vlastního uvážení, zda na takové nepsané, ale zřejmé podmínky přistoupí (a podílí se na procesu banalizace vlastního oboru) anebo nikoli (čímž otevře prostor pro někoho, kdo je ochotnější se na této banalizaci politologie podílet). Specifickou formou reakce samozřejmě může být pěstování vlastního blogu, to

znamená přechod na pozici jakéhosi individuálního think-tanku (z vlastní zkušenosti a zejména pravidelného navštěvování blogů některých politologů, resp. politických komentátorů nicméně konstatují, že taková aktivita je časově nesmírně náročná a současně je vlastní vědě poměrně výrazně vzdálena – i když z vědy vychází, dominuje v polit/olog/ickém blogerství subjektivita a politická ideologie, což koneckonců je v souladu s chováním think-tanků).

5.4 Kdo je tedy politolog?

Sama politologie si dlouhodobě uvědomuje rizika vyplývající z jejího negativního veřejného obrazu, ať již s ohledem na širokou veřejnost/společnost, tak směrem k dílčím částem veřejnosti, zejména tzv. vědecké komunitě a vlivným epistémickým společenstvím. Již výše jsme uvedli, že velká rizika jsou spojena zejména s možností, že se politologie nebo aktivity politologů či jejich části stanou afirmativními ve smyslu adorace politickému řádu, resp. (některých) politických aktérů.

Česká politologie jako obor (znovu)zrozený po roce 1989 si navíc od samého počátku musela klást otázku, jak směrem k sobě i směrem k veřejnosti vést hranici mezi politikologií a okolním světem, čili jak reagovat na skutečnost, že velké části společnosti i médií splývá obraz politologie s komentátorstvím mnohdy značně banálního obsahu i formy. Již v roce 1993 konstatoval dlouholetý předseda Československé/České společnosti pro politické vědy (ČSPV) Jan Škaloud (1993: 9), že „(...) je u nás politologem kdekdo. Stačí, když se jím prohlásí. A tak najednou je politologem absolvent strojařiny, matematiky, někdy jen proto, že zastává významnou politickou funkci nebo prostě jen proto, že je za politologa považován“.

J. Škaloud tak reagoval na skutečnost, že porevoluční politika i mediální scéna vysoce neselektivně zacházely s označením politolog a fakticky zcela bez filtrace jej přilepily každému, kdo se za politologa sám označil.⁴⁷ Zejména z prostředí vycházely i v pozdějších obdobích opakované deklarace či apely ve vazbě na „samozvané“ politology (viz např. Šanc 2009: 236) včetně snahy očistit právě politologickou společnost od osob, jež se oboru odcizily a vědecky se mu nevěnují (k zásadní redukci členské základy o osoby bez systematické odborné práce došlo zejména v období po roce 2006).

Politologie se tak záhy po roce 1989 v očích veřejnosti stala aktivitou plně srovnatelnou s (hospodským) kibicováním o fotbale. Podobně jako je téměř každý schopen „radit“ trenérům či sportovcům, byl každý obyvatel České republiky – s ohledem na to, jaké banality se dozvídal z médií od „politologů“ – přesvědčen o tom, že je vlastně rovněž politologem, že se jedná o jednoduchou a snadno zvládnutelnou „vědeckou“ činnost. Jak v rozhovoru

⁴⁷ Protože k němu stále chovám respekt (již bez studentského obdivu, z nějž vyrůstal), bez uvedení jména uvádím reminiscenci na inspirativního akademika, jenž zůstal po roce 1989 žít na půl cesty mezi exilem a domovinou a jenž dokázal v různých mediálních prezentacích označit sebe sama jako filosofa, sociologa, historika, politologa, médiologa a také např. postmodernistu. Velmi vtipně podobnou oborovou „flexibilitu“ paroduje ve své knize Zapisovatelé otcovský lásky Michal Viewegh (dle mého soudu s odkazem na teatrologa a literárního a divadelního kritika V. Justa). Hlavního hrdinu, spisovatele, navštíví literární kritik a začne jej kritizovat:

>„A vy jako ráčíte bejt kdo“, povídám.

Sděлил mi svůj jméno, který jsem v životě neslyšel, ale von tvrdil, že je známej literární kritik. Píše prej hlavně o literatuře, ale rozumí i politologii, sociologii, teologii a jadernejm elektrárnám.

„To musíte bejt fakt machr“, povídám< (Viewegh 1998: 119).

s D. Šancem (2009: 235-236) uvedli Vladimíra Dvořáková a Jiří Kunc, „situace budila dojem, že v České republice žije 10 milionů politologů“.

Setření rozdílu mezi politickým komentátorstvím a vědeckou politologickou analýzou, resp. výzkumem, bylo a je v politologické obci vnímáno jako vysoce negativní fenomén s výraznou mírou rizika pro vlastní obor a jeho pozici v rámci celé vědecké komunity. Politologická obec si je dobře vědoma toho, že směrem k veřejnosti se dlouhodobě nedaří rozlišit mezi vědeckými politologickými přístupy a prezentacemi na jedné straně a komentátory politiky s mnohdy vysoce banálním či ideologickým nádechem na straně druhé. Jak uvedl další z odborníků – a v jistém smyslu jsou to slova *arbitra elegantiarum* české politologie - rektor Masarykovy univerzity Petr Fiala ve své inaugurační řeči při nástupu do funkce:

„V České republice je ovšem navíc nepříjemné to, že se v očích veřejnosti nedaří rozlišovat mezi politology-
vědci na jedné straně a politickými komentátory,
poradci, či analytiky na straně druhé.“ Podle Fialy
novináři, političtí komentátoři, analytici nebo poradci
mohou být vystudovaní politologové, „ale politiku
vědecky nezkoumají a zabývají se jí z jiného hlediska“
(cit. dle Šanc 2009: 235 a 237).

Pokud bychom chtěli využít metafory, pak vztah mezi politologem a politickým komentátorem či analytikem je podobný jako vztah mezi lékařem a propagátorem homeopatické, resp. alternativní léčby. Lékař je absolventem studia lékařství, ale přirozeně se může rozhodnout stát se propagátorem alternativních léčebných postupů. Pokud nicméně z velké části či zcela rezignuje na vědecké postupy a poznatky lékařské vědy, nebude moci působit jako lékař.

Podobně se vystudovaný politolog může (trvale či dočasně) stát politickým komentátorem, nicméně nevyvíjí-li systematickou politologickou výzkumnou aktivitu spojenou se zveřejňováním publikačních výstupů v odborných periodících či knihách, pak není politologem. Podobně jako někteří propagátoři „alternativní“ medicíny, rovněž „politologové“ působící pouze v nevědeckých rolích spjatých s oborem (politické komentátorství apod.) pak mohou sledovat cesty šarlatánské či dokonce podvodné. Na druhé straně je nutné jasně říci, že politický komentář je zcela přijatelnou metodou žurnalistickou. V tomto směru odkážme na podle našeho soudu zcela přesné rozlišení mezi odbornou politologickou analýzou a politickým komentářem, jak je ve své stále ojedinělé studii nabídl D. Šanc (2009: 237).⁴⁸

Právě systematická vědecká činnost spojená s publikováním odborných politologických textů v odbornou obcí akceptovaných periodících či v recenzované knižní podobě se tak jeví býti základní *sine qua non* podmínkou pro to, aby konkrétní osoba byla ze strany politologické komunity (a nikoli ze strany veřejnosti, politiky či médií, jež jsou v tomto

⁴⁸ „V současné době politické komentáře v médiích prezentují nejen analytici a komentátoři, ale i politologové, přičemž média tyto „škatulky“ respektují a explicitně uvádějí. Problematický aspekt, který sebou nesou vystoupení politologů v médiích, představuje krátký čas vstupu, a tím nutná zkratkovitost a zjednodušení. V praxi tak nebývá mezi analýzou politologa a komentářem novináře žádný rozdíl (často se srovnání vychází novinář lépe, neboť se umí vyjádřit stručně a jasně). Vzhledem k tomu, že s vystoupením v médiích souhlasí pouze část oslovených politologů a na ty se pak novináři obracejí notoricky, vytvořila se skupina tzv. mediálních politologů. Není výjimkou, že tito politologové jsou schopni vyjádřit se prakticky ke všemu a politologická komunita na ně často pohlíží s nedůvěrou. Při hodnocení tzv. mediálních politologů politologickou komunitou (ke kterému dochází) je však primárním kritériem badatelská činnost a odborné výstupy každého jedince“ (Šanc 2009: 237).

ohledu sekundární) označena a považována za politologa. Z našeho pohledu pak pouze taková osoba může být spojena i s technikou *science communication*, jež nesmí být v případě politologie zaměňována s politickým komentátorstvím.

5.5 Namísto závěru: jak komunikovat vědecké výstupy politologie?

V předchozím textu jsme se převážně věnovali rizikovým faktorům spojeným s „falešnou“, „nevědeckou“ prezentací politologie. V závěrečné části textu bychom se nyní naopak chtěli zamyslet nad tím, jak by mohla být politologie „vědecky komunikována“ směrem k co nejširší veřejnosti.

Vyjděme z toho, že politologie je s ohledem na veřejnou atraktivitu svých odborných výstupů, prostředky a metody jejich získávání i specifičnost předmětu svého zkoumání ještě výrazněji než většina dalších sociálních a humanitních věd (a samozřejmě rovněž v porovnání s vědami technickými a přírodními) limitována. Vyjdeme-li ze specifičnosti předmětu zkoumání, pak odkažme k výše diskutovanému problému, že velká část veřejnosti nabyla dojmu, že pro ni není problém být jakýmsi amatérským politologem. Co se týče metodologického aparátu, je politologie (přirozeně a zcela v souladu s etikou a humanitou) limitována tím, že pro své výzkumy až na dílčí výjimky (např. herní simulace) nemůže využít experiment. Nemůže tedy nabídnout např. fyzikální či chemický pokus převedený do hry, nemůže využít např. světelných, pachových či zvukových efektů, jež se na podobné jevy mohou vázat. Politologie zpravidla nemůže využít ani atraktivity některých humanitních a sociálně-vědních oborů daných jejich předmětem zájmu. Nemůže nabídnout exotičnost či dokonce esoteričnost jako např. etnografie či antropologie, nedisponuje

atraktivními tématy či přístupy jako historie (zejména se soudobou historií se nicméně v předmětu zájmu mnohdy překrývá) apod.

Pokud takovou pozici vztáhneme ke skupině dětí a adolescentů, s nimiž technika *science communication* velmi výrazně pracuje – a současně zohledníme logicky obecně poměrně malý zájem dětí o politiku a politické procesy – je nasnadě, že atraktivita politologie je v porovnání s technickými a přírodními vědami relativně nízká. Politologie si pak v procesu veřejné popularizace svých výstupů poměrně dobře vede tam, kde se překrývá s jinými vědními obory (politická geografie, politická antropologie, politická psychologie); jako nejúspěšnější žánr takové veřejné popularizace politické vědy bychom i v českém prostředí mohli označit popularizační knihu. Na rozdíl od „čistě“ odborných monografií se tyto knihy soustředí na dílčí, atraktivní témata (např. životopisy významných politiků, analýza významných politických procesů typu revolucí apod.); velmi často snahu o popularizaci pozorujeme již při volbě názvu knihy (zdůraznění něčeho atraktivního, užití expresivního označení typu „tyran“, „totalita“, celkový odklon od snahy v názvu co nejjasněji sdělit, o čem text doopravdy je apod.); často jsou potlačeny některé tradiční průvodní znaky „vědeckých“ textů nebo zvýrazněny znaky popularizačních textů, např. absenteje citační a poznámkový aparát nebo je kniha doplněna rozsáhlou fotografickou složkou apod.

Hranice mezi odbornou monografií a popularizační knihou může být přirozeně velmi tenká; v evropském prostředí můžeme pozorovat poměrně silný konzervatismus a z něj vyrůstající skepsi vůči výše naznačeným popularizačním trendům. Naopak v anglosaském světě je popularizační tendence daleko výraznější a mnozí významní vědci se etablují

spíše jako popularizátoři politiky (samozřejmě i s ohledem na zájem prodat co největší množství výtisků dané knihy). Právě v anglosaském prostředí pak můžeme pozorovat silnou tendenci převést originální myšlenku publikovanou v odborném článku co nejdříve do podoby popularizační monografie s vysokou prodejností – takto vedly cesty od odborného článku k populární knize např. v případě Samuela Huntingtona a jeho konceptu střetu civilizací; podobně se profiluje např. Francis Fukuyama.

Dalším tradičním nástrojem pro popularizaci politologie směrem k širší veřejnosti jsou think-tanky, tedy struktury, jež propojují ryze akademické prostředí s prostředím politiky, médií a epistémických společenství. Think-tanky mají opět velmi silné postavení zejména ve Spojených státech amerických. Důležitým aspektem jejich činnosti je neskrývaná ideologická orientace. V evropském prostředí, kde je souběžné působení v politické struktuře a akademické sféře zpravidla hodnoceno jako rizikové (a přechod či návrat z prostředí praktické politiky do akademické sféry jsou chápány jako problematické či dokonce poslední možné řešení), nicméně think-tanky dosud nehrají nijak zásadní roli (v českém prostředí odkažme např. na Asociaci pro mezinárodní otázky /AMO/, jež je zajímavým pokusem, nicméně většina jejích výstupů pochází od studentů politologických oborů, nikoli tedy již badatelsky působících politologů).

Poměrně atraktivní možností prezentace výsledků politologických výzkumů se zdá být publicistika a dokumentaristika. Zejména tehdy, pokud politolog dostane pro prezentaci dostatečný prostor a není svazován úsilím o to, aby se politolog přizpůsobil politainmentu, nabízí komentovaná publicistika (např. diskuse moderátora s badatelem o jeho knize) a dokumentaristika zajímavý prostor pro netriviální

vědeckou prezentaci. Přirozeně taková prezentace zůstane vždy zaměřena na relativně malou část veřejnosti, kterou ovšem představují lidé zajímající se o svět kolem sebe – včetně vědy a politiky – daleko výrazněji než „průměrný občan“. Politolog tak má právě v rámci komentované publicistiky a dokumentaristiky prostor obsáhleji, uceleněji informovat o nových poznacích. To částečně platí i o některých tištěných médiích, kde jsou např. v rámci zvláštních sekcí prezentovány obsáhlejší komentáře politických procesů, v nichž mohou politologové prezentovat vedle svých subjektivních hodnocení rovněž výzkumné závěry. Polit(olog)ická publicistika zpravidla stojí z perspektivy politologické a obecněji akademické obce na hraně „vědeckosti“; např. články v popularizačním politologickém časopise Mezinárodní politika zpravidla nejsou považovány za „odborné výstupy“.

Významným prostředkem *science communication* mohou být pro politologii rovněž veřejné přednášky či konference zaměřené na styk s veřejností či s jejími částmi, opět zejména politiky a médií. Hlavní rizika této aktivity spočívají v nezájmu veřejnosti (i autor tohoto textu zažil již celou řadu výborných odborných konferencí s velmi nízkou účastí veřejnosti) a rovněž v tlaku (spolu)pořadatelů na ideologické zacílení konference či jejích účastníků. Na druhé straně právě ideologické zacílení může přitáhnout tu část veřejnosti, která se vůči ideologii či názoru, na nichž je veřejná prezentace vystavěna, silně pozitivně, ale i negativně vymezuje. Navíc podobná odborně-popularizační setkání – v českém prostředí pořádaná např. ze strany tzv. politických nadací (např. německé nadace Friedricha Eberta či Konrada Adenauera či americký Mezinárodní republikánský institut) – mohou být výbornou platformou pro debatu mezi politology, politiky, novináři a veřejností o řadě témat včetně toho, co může stát na okraji

odborného zájmu a zkoumáno by být mělo či účinných metod prezentace politologických výzkumů a jejich aplikace. Takovou interaktivní výměnu postojů považujeme s ohledem na *science communication* za velmi užitečný nástroj, který k prezentaci politologie přispěje více než např. politologické blogy, které se nám jeví příliš individualizované a neposkytují dle našeho soudu dostatek prostoru pro komunikaci.

Přirozeně nelze od procesu *science communication* v politologii odmyslet rovněž téma výzkumu – např. témata vážící se k politickému extremismu budou pravděpodobně veřejností vnímána jako zajímavější než např. teoretické debaty; mezinárodně-vztahová témata (vážící se ke konfliktům) budou zřejmě přitažlivější než prezentace výzkumu lokální politiky v dílčím národním regionu apod. – a osobnost prezentující politologa (jeho vzhled, verbální i neverbální schopnosti zaujmout posluchače apod.). Těmto tématům se nicméně v naší analýze již věnovat nebudeme, stála by za samostatný výzkum, jenž svým rozsahem a náročností výrazně přesahuje naše současné možnosti.

Konstatujme tedy na závěr, že politologie je ve vztahu k technice *science communication* vědeckou disciplínou velmi specifickou a některá z těchto specifík jsou v českém prostředí z historických důvodů ještě zvýrazněna. Klíčovým předpokladem pro výzkum dopadů užití *science communication* v politologii je jasné rozlišení mezi prezentací skutečných výzkumů na straně jedné a politickým komentátorstvím na straně druhé. Ačkoli je politologie zdánlivě v médiích a obecně veřejném diskursu hojně zastoupena, zpravidla se jedná o zmíněné politické komentátorství, jež nelze se *science communication* nijak ztotožnit. Skutečná veřejná prezentace politologických výzkumů je spíše zřídka a není v českém prostředí nijak hojná ani zásadně propracovaná.